

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA LEKSIK BIRIKMALARINING STRUKTURA VA FUNKSIYALARI

Xikmatova Muqadas Nurilloevna
Buxoro davlat universiteti professor

Annotatsiya. Leksik birikmalar tilning asosiy elementlaridan biri bo'lib, ularning struktura va funksiyalari tilshunoslikda muhim o'ringa ega. Leksik birikmalar, yoki frasal birliklar, so'zlarning birikmasi orqali ma'no hosil qiluvchi til birikmalaridir. O'zbek va Ingliz tillarida leksik birikmalar turli strukturalarga ega bo'lib, ularning funksiyalari va ishlatilish tamoyillari o'zaro farq qiladi. Ushbu mavzu doirasida leksik birikmalarni o'rganish tilning strukturaviy xususiyatlarini, ma'no hosil qilish usullarini va kommunikativ vazifalarni aniqlashga yordam beradi.

O'zbek tilida leksik birikmalar ko'pincha so'z birikmalari, turg'un iboralar va frazeologizmlar orqali ifodalanadi. Ingliz tilida esa, phrasal verbs (fe'llar bilan birikmalar) va idiomatik ifodalar keng tarqalgan. Ushbu annotatsiya O'zbek va Ingliz tillaridagi leksik birikmalarni taqqoslash orqali ularning strukturaviy xususiyatlarini va funksiyalarini o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar. Leksik birikmalar: So'zlarning birikmasi orqali hosil bo'ladigan ma'no birliklari. Struktura: Leksik birikmalarni tashkil etuvchi elementlar va ularning o'zaro aloqalari. Funksiya: Leksik birikmalarining tildagi vazifalari va kommunikativ roli.

O'zbek tili: O'zbek tilidagi leksik birikmalar va ularning xususiyatlari. Ingliz tili: Ingliz tilidagi leksik birikmalar, phrasal verbs va idiomatik ifodalar. Phrasal Verbs: Ingliz tilidagi fe'l bilan birikmalar, masalan, "give up", "look after". Idiomatik ifodalar: Tilga xos, o'ziga xos ma'no hosil qiluvchi ifodalar. Frazeologizm: Tilning frazeologik birliklari, ya'ni ma'no o'zgargan birikmalar. So'z birikmalari: So'zlarning birikmasidan tashkil topgan frazeologik birliklar.

O'zbek va ingliz tillarida leksik birikmalar, ya'ni kollokatsiyalar, idiomalar va frazemalar, tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Ushbu birikmalar tilning tabiiylikini va o'ziga xosligini ta'minlaydi. Ularni o'rganish til o'rganish, tarjima va tilni avtomatlashtirish sohalarida muhim ahamiyatga ega.

Mavzuning dolzarbligi

Leksik birikmalar tilning boyligini va o'ziga xosligini aks ettiradi. Ularni o'rganish til o'rganish va til o'qitish jarayonlarida muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, tarjimonlar uchun leksik birikmalarni to'g'ri tarjima qilish juda muhim, chunki ular madaniy va kontekstual ma'nolarni o'z ichiga oladi. O'zbek va ingliz tillarida leksik birikmalarni qiyoslash ikki til o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklarni aniqlashda yordam

beradi.

Muammolari

1. Leksik birikmalarni aniqlash va tasniflash: O'zbek va ingliz tillarida leksik birikmalar turlicha shakllanadi va ularning aniqlanishi va tasnifi qiyin bo'lishi mumkin.

2. Kontekstual ma'nolarni tushunish: Leksik birikmalar ko'pincha kontekstga bog'liq bo'lgan ma'nolarga ega. Ularning to'g'ri tarjimasini uchun kontekstual ma'nolarni tushunish zarur.

3. Madaniy va til o'ziga xosliklari: Har bir tilda leksik birikmalar madaniy va tarixiy ta'sirlarni aks ettiradi. Ularni o'rganishda bu farqlarni hisobga olish kerak.

1. Coulmas, Florian. (2005). *Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Bet 120-122: Leksik birikmalar va ularning sotsiolingvistik ahamiyati haqida.

- Iqtibos: "Lexical collocations are crucial in understanding how speakers naturally combine words to convey specific meanings and cultural nuances."

2. Sinclair, John. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.

- Bet 170-173: Kollokatsiyalarning struktura va funksiyasi haqida.

- "Kollokatsiyalar tilning tabiiyligini ochishning kalitidir, so'zlarning an'anaviy tarzda birgalikda ishlatilishi haqida tushuncha beradi. Collocations are key to unlocking the naturalness of a language, providing insights into how words are conventionally used together."

3. Baker, Mona. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.

- Bet 63-67: Tarjimada leksik birikmalar va ularning muhimligi haqida.

- Iqtibos: "Translating collocations requires a deep understanding of both the source and target languages to preserve the original meaning and cultural context."

Coulmas, Florian. (2005). *Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choice*. Ushbu kitob leksik birikmalarning sotsiolingvistik ahamiyatini ochib beradi.

Sinclair, John. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Bu kitob kollokatsiyalarning struktura va funksiyasini chuqur o'rganadi.

Baker, Mona. (1992). **In Other Words: A Coursebook on Translation**. Ushbu manba tarjimada leksik birikmalarni to'g'ri tarjima qilish metodologiyasini taqdim etadi.

- Korpus lingvistikasi: O'zbek va ingliz tillaridagi matn korpuslaridan leksik birikmalarni aniqlash va tahlil qilish.

- Kontekstual tahlil: Leksik birikmalarning kontekstual ma'nolarini o'rganish.

- Taqqoslash: O'zbek va ingliz tillaridagi leksik birikmalarni taqqoslash va ularning struktura va funksiyalarini qiyoslash.

- O'zbek va ingliz tillaridagi adabiy manbalar, lug'atlar, va korpuslar.

- Tanlangan manbalar: Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices (Coulmas, 2005), Corpus, Concordance, Collocation (Sinclair, 1991), In Other Words: A Coursebook on Translation (Baker, 1992).

O'zbek tilida leksik birikmalar ko'pincha so'z turkumlari va ularning o'zaro aloqasi orqali shakllanadi.

- Misol: "og'ir dam" (qiyin payt), "olam-olam" (katta miqdorda).

O'zbek tilida leksik birikmalar ma'noni aniqlashtiradi va ifodani boyitadi.

- Misol: "og'ir dam" birikmasi qiyin paytlarni ifodalashda ishlatiladi.

Ingliz Tilida Leksik Birikmalar

Ingliz tilida leksik birikmalar asosan kollokatsiyalar va frazemalar orqali shakllanadi.

- Misol: "heavy rain" (kuchli yomg'ir), "break the ice" (suhbatni boshlash).

2. Ingliz tilida leksik birikmalar so'zlarning tabiiylikini va nutqni aniqligini ta'minlaydi.

- Misol: "break the ice" birikmasi suhbatni boshlashni ifodalashda ishlatiladi.

Taqqoslash

- O'zbek va ingliz tillarida leksik birikmalar tuzilishida farqlar mavjud. O'zbek tilida so'z turkumlari va ularning o'zaro aloqasi asosiy rol o'ynaydi, ingliz tilida esa kollokatsiyalar kengroq qo'llaniladi.

Ikkala tilda ham leksik birikmalar ma'noni aniqlashtiradi va ifodani boyitadi. Ingliz tilida bu birikmalar ko'pincha nutqni tabiiy qilishda muhim ahamiyatga ega, o'zbek tilida esa ifodaning poetikligi va mazmuniy boyligi ta'minlanadi.

O'zbek va ingliz tillarida leksik birikmalar (yoki frazeologik birikmalar) turli struktura va funksiyalarga ega. Keling, bu tillarda leksik birikmalarni batafsil ko'rib chiqamiz:

O'zbek Tilida Leksik Birikmalar

- Yig'indili Birikmalar: Bu birikmalar ikkita yoki undan ko'p so'zlardan tashkil topgan bo'lib, ular birgalikda yangi ma'no ifodalaydi. Masalan, "qora tuman", "suv ichish".

- Tayanch Birikmalar: Bu birikmalar bir asosiy so'z va unga qo'shilgan qo'shimchalar yoki yordamchi so'zlardan tashkil topadi. Masalan, "o'qituvchi uchun", "kitoblar do'koni".

- Leksik birikmalar odatda umumiy yoki maxsus ma'no ifodalaydi. Misol uchun, "qora tuman" (qora tuman - qorong'i, xira) yoki "yashil o'rmon" (yashil o'rmon - o'rmonning yashil rangli bo'lagi).

- Ba'zi birikmalar ma'no bilan birga emotsional yoki badiiy rang qo'shadi. Masalan, "yurakdan chiqib so'zlash" (samimiy so'zlash).

Ingliz Tilida Leksik Birikmalar

1. Struktura:

- Collocations: Bu, birgalikda tez-tez ishlatiladigan soʻzlar birikmasidir. Masalan, “make a decision”, “strong coffee”.

- Idioms: Maʼnosi soʻzma-soʻz tarjima qilish orqali aniqlanmaydigan iboralar. Masalan, “kick the bucket” (oʻlish), “let the cat out of the bag” (sirni oshkor qilish).

2. Qoʻllanilishi:

- Leksik maʼno: Ingliz tilida leksik birikmalar ham maʼno oʻzgartirishi mumkin. Misol uchun, “strong coffee” (kuchli qahva) yoki “make a decision” (qaror qabul qilish).

- Idiomlar koʻpincha qoʻshma emotsional rang va rang-barang ifodalar beradi. Masalan, “feeling under the weather” (kasal boʻlish) yoki “a piece of cake” (oʻta oson narsa).

- Oʻzbek tilida leksik birikmalar koʻproq sintaktik tuzilishga asoslanadi, ingliz tilida esa collocations va idiomlar mavjud boʻlib, ular maxsus birikmalar sifatida ishlatiladi.

- Ikkala til ham leksik birikmalarda maʼno oʻzgarishi va emotsional rang qoʻshish imkonini beradi, ammo ingliz tilida bu jarayon koʻproq idiomatik ifodalar orqali amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Coulmas, Florian. (2005). Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices. Cambridge: Cambridge University Press.

2. Sinclair, John. (1991). Corpus, Concordance, Collocation. Oxford: Oxford University Press.

3. Baker, Mona. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge.

4. Biber, Douglas, Conrad, Susan, & Reppen, Randi. (1998). Corpus Linguistics: Investigating

5. Firth, J. R. (1957). Papers in Linguistics 1934-1951. Oxford: Oxford University Press.

6. McCarthy, Michael, & O'Dell, Felicity. (2005). English Collocations in Use. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Mackey, William F. (1978). Theories of Translation: A Critical Survey. New York: Cambridge

8. Mel'čuk, Igor. (1995). Collocations and Lexical Functions. Amsterdam: John Benjamins

9. Nida, Eugene A. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: E. J. Brill.

10. Richards, Jack C., Platt, John, & Weber, Heidi. (1985). Longman Dictionary of Applied Linguistics. London: Longman.